

PROGRAMMA VAN RICHTLIJNEN

VOOR DE

NATIONALE GEREFORMEERDE POLITIEK

In Utrecht vastgesteld op
29 januari 1966 door de Algemene
Vergadering van het
GEREFORMEERD POLITIEK
VERBOND

5e druk

f 1,—

Secretariaat:
G.P.V., Postbus 439, Amersfoort

PROGRAMMA VAN RICHTLIJNEN

VOOR DE

NATIONALE GEREFORMEERDE POLITIEK

In Utrecht vastgesteld op
29 januari 1966 door de Algemene
Vergadering van het
GEREFORMEERD POLITIEK
VERBOND

5e druk

f 1,—

Secretariaat:
G.P.V., Postbus 439, Amersfoort

TEN GELEIDE.

De christelijke politiek in ons land kreeg in de vorige eeuw aanvankelijk enige vorm onder invloed van Mr. W. Bilderdijk en later vooral onder leiding van Mr. G. Groen van Prinsterer.

Er was toen echter geen samenvattend christelijk partijprogramma. „Het Program” verscheen pas in 1878, na de dood van Groen van Prinsterer. Dit program, dat bekend werd als „anti-revolutionair program van beginselen”, en dat voornamelijk door dr. A. Kuyper was ontworpen, droeg nogal wat tekenen van improvisatie. Het moest niet alleen dienen als praktische richtlijn voor de gezamenlijk te voeren politiek, maar tevens als een soort van geloofsbasis. Toch heeft dit program tot ca. 1894 verbindend kunnen werken tussen hen die in ons land gezamenlijke christelijke politieke actie wilden bedrijven, o.a. in de strijd voor christelijke scholen.

Na 1894 volgde een afscheiding van de aanhangers van jhr. mr. A. F. de Savornin Lohman, die in 1898 met een iets gewijzigd „Vrij antirevolutionair” program kwamen. Dit program werd door Lohman in de daarop volgende jaren samengevoegd met elementen uit de programma's van dr. J. Th. de Visser's Christelijk Historische Kiezersbond en van dr. Ph. J. Hoedemaker's Bond van kiesverenigingen op christelijk historische grondslag, die in Leeuwarden was opgericht. Hieruit ontstond in 1908 het eerste unie-programma van de Christelijk-Historische Unie.

Geheel los hiervan bracht de priester-hoogleraar dr. H. J. A. Schaepman met zijn medewerkers een rooms katholiek-democratisch program tot stand, waarmee in 1896 de r.-k. Kamerleden werden verenigd. Dit program kwam sterk overeen met de leer van paus Leo XIII. Vooral door de afhankelijkheid van het r.-k. kerkelijk leergezag, die in het program was uitgedrukt, verschilde dit sterk van andere christelijke partijprogramma's. Dit verschil bleef ook voor de latere r.-k. partijprogramma's gelden.

Intussen bleef het antirevolutionair program van beginselen ongewijzigd tot 1916. In dat jaar werden enkele kleine veranderingen aangebracht, waarna het program van dr. Kuyper weer verder werd gebruikt tot 1934.

Na de invoering van het algemeen kiesrecht trad in 1918 een groepering van vooral nieuwe kiezers naar voren, die zich organiseerden als Staatkundig Gereformeerde Partij met een eigen programma. Dit st. ger. program stond nogal los van het a.r. program.

Toen ten slotte in 1934, in de tijd van Kuypers opvolger dr. H. Colijn, het antirevolutionair program van beginselen nogmaals werd herzien, betrof dit wederom slechts kleine niet-principiële veranderingen.

Toch werd op het eind der dertiger jaren binnen de kring van de A.R. partij duidelijke kritiek geuit op dr. A. Kuyper's funderingen van het a.r. program, dat het meest invloedrijke en oudste program der Christelijke politiek in ons land was.

Na een ingreep van de zijde van de synode der

Gereformeerde Kerken, wier bevoegdheid tot deze ingreep door de A.R. partij niet werd betwist, kwamen de leden, vrienden en oud-leden van de A.R. partij, die gereformeerd (vrijgem.) waren, op 30 maart 1948 voor een driedaags congres in Amersfoort bijeen om over de principiële bezwaren tegen dr. Kuypers fundering van het a.r. program en tegen de houding van de A.R. partijleiding daarbij te spreken. Dit congres leidde tot de aannname van de z.g. Amersfoortse stellingen, waarin o.a. werd uitgesproken dat een aantal „beginselen” van het antirevolutionair programma zich wezenlijk verwijderden van de Heilige Schrift en de gereformeerde belijdenis. Dadelijk na de sluiting van het congres, op 1 april, werd door een aantal congresgangers het Gereformeerd Politiek Verbond opgericht.

Afgevaardigden van het Amersfoorts Congres konden met de heer J. Schouten, de toenmalige voorzitter der A.R. partij, niet tot overeenstemming komen, hetgeen tot gevolg had, dat de meeste van deze afgevaardigden toetraden tot het Gereformeerd Politiek Verbond. De heer J. Schouten installeerde niettemin in 1949 een commissie, die tot taak kreeg een herziening van het a.r. program voor te bereiden en daarbij tevens gedeeltelijk rekening te houden met de kritische opmerkingen van het Amersfoortse congres. Deze herziening van het a.r. programma kwam na enkele tussenfases ten slotte in 1961 tot stand.

—o—

Het Gereformeerd Politiek Verbond wilde voor het program van zijn praktische politiek uitgaan van de

Bijbel en de gereformeerde belijdenis en nam de bezwaren over van het Amersfoorts Congres van 1948 tegen de beginselen van het antirevolutionaire program van 1934, 1916 en 1878. Deze bezwaren werden niet weggenomen door de tussentijdse publikaties van de door dr. J. Schouten geïnstalleerde programcommissie der A.R. partij. Ditzelfde gold voor de eindredactie van het nieuwe a.r. programma, dat in 1961 door de A.R. partij werd goedgekeurd, maar dat door het orgaan van de Centrale Verbondsraad van het G.P.V. te vaag en te onduidelijk werd genoemd.

In mei 1957 besloot de Generale Verbondsraad van het G.P.V. dat een commissie zou worden aangewezen, met de opdracht „een program van politieke richtlijnen in het actuele leven” gereed te maken. Deze commissie bestond aanvankelijk uit de heren F. A. den Boeft, C. Huizinga, L. P. Laning en ondergetekende, maar kwam pas na de terugtrekking van F. A. den Boeft in mei 1959 voor de eerste maal samen. Adviseurs werden toen K. Drost, J. Kamphuis en J. v. d. Kolk. Besloten werd als beginpunt voor het werk te nemen de instemming met de Amersfoortse stellingen van 1948. In november 1959 kwam toen het eerste deel van een concept-rapport „Politieke Richtlijnen” gereed. Het werd door de Centrale Verbondsraad gezonden aan de kiesverenigingen, die gelegenheid ontvingen naar aanleiding daarvan hun opmerkingen in te dienen.

De richtlijnencommissie werkte daarop verder met o.a. het materiaal, dat de kiesverenigingen inzonden,

en kwam in mei 1961 tot een afsluiting van haar vergaderarbeit. Haar resultaten werden neergelegd in het verbeterde „Rapport 1961” en een nota en werden in de periode juli 1961 - januari 1962 gepubliceerd door de Centrale Verbondsraad, die de verenigingen wederom uitnodigde hun opmerkingen naar aanleiding van rapport en nota bij hem in te dienen.

Op de jaarvergadering van 1963 werd een nieuwe politieke richtlijnencommissie benoemd, die bestond uit de leden van de Centrale Verbondsraad W. G. Beeftink (voorzitter), ds. K. Drost, P. Jongeling, Mr. P. A. C. Schilder, G. Veurink en ondergetekende, en bovendien uit de heren C. Trimp, J. Kamphuis en P. Jongeling. De niet tot de Centrale Verbondsraad behorende leden werden op 13 juni 1963 geïnstalleerd en een werkcomité, bestaande uit de heren W. G. Beeftink (voorzitter), ds. K. Drost, P. Jongeling, prof. J. Kamphuis, dr. C. Trimp en ondergetekende als rapporteur, werd aangewezen om het gehele materiaal, inclusief de opmerkingen der kiesverenigingen, op nieuw te onderzoeken.

In september 1964 zond dit werkcomité een eindrapport in de vorm van een toelichting op 17 geformuleerde artikelen naar de Centrale en Generale Verbondsraad, die dit na enkele wijzigingen goedkeurde en voor publikatie vrijgaf.

Daarna kregen de verenigingen wederom gelegenheid hun voorstellen in te dienen, terwijl ten slotte de Generale Verbondsraad naar aanleiding hiervan en gehoord de richtlijnencommissie een preambule en

nog enige laatste wijzigingen vaststelde op 29 mei 1965. De voorstellen der verenigingen, de beantwoording door de Generale Verbondraad en de wijzigingen werden weer aan de verenigingen toegezonden, waarna de preambule met het program van richtlijnen voor nationaal-gereformeerde politiek aldus werd vastgesteld op de algemene vergadering van 29 januari 1966.

Benadrukt wordt tenslotte, dat voor het G.P.V. geldt dat de richtlijnen een programma vormen voor de praktische politiek, en dus geen geloofsbasis. Geloofsbasis blijft voor het G.P.V. de Heilige Schrift en de gereformeerde belijdenis.

April 1966

A. J. Verbrugh

Het Gereformeerd Politiek Verbond, in algemene vergadering te Utrecht bijeen op 29 januari 1966, verklaart, onder verwijzing naar art. 3 van het reglement, dat de hieronder aangegeven gezamenlijke politieke gedragslijn dient te worden gehanteerd in overeenstemming met en naar de zin van de grondslag van het Verbond, die volgens art. 2 van het reglement is de Heilige Schrift, waarvan de Drie Formulieren van Enigheid van de Gereformeerde Kerken de hoofdsom leren; en gaat onder dat beding over tot vaststelling van de volgende

RICHTLIJNEN VOOR DE
NATIONALE GEREFORMEERDE POLITIEK

HET EVANGELIE TEGEN DE REVOLUTIE.

Het universele doel der mensheid — Tegen de wetteloosheid en het materialisme.

Art. 1. Overeenkomstig het universeel en eeuwig Evangelie van de komende Christus, de Koning der koningen, roept het Gereformeerd Politiek Verbond overheid en volk op lof en eer te geven aan God, Die hemel en aarde met alle bronnen van leven en welvaart gemaakt heeft. Dit houdt ook in, dat de overheid het doordringen van wetteloosheid en materialisme in ons openbare leven zonder aarzelen dient tegen te gaan, omdat deze ons volk van zijn roeping afleiden en weerloos maken tegen de dictatuur van de Antichrist.

DE GRONDWET.

De grondwet moet het nationale doel vermelden.

Art. 2. De grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden toont het fundamentele tekort, dat zij voor het regeerbeleid geen nationaal en universeel doel aanwijst, dat voor alle burgers gelijkelijk geldt.

In deze grondwet wordt niet erkend de taak der overheden om de Schepper van alle dingen met hun regeerbeleid publiek te eren.

Het gevolg hiervan is, dat de werkkraft van het volk wordt aangetast en de veiligheid van het land in gevaar gebracht. Daarom is een grondwetsherziening, waardoor dit tekort wordt opgeheven, noodzakelijk.

De cultuuroopdracht.

Art. 3. Zowel de centrale Regering als de lagere overheden dienen de taak te erkennen die het volk van Godswege heeft te volbrengen, n.l. in alle samenhangen der maatschappij te streven naar bewerking en ontplooiing van het eigen land en zo bij te dragen tot de ontplooiing der ganse aarde.

De taak der overheid hierin is in alle openbare aangelegenheden de voorzieningen te treffen die nodig zijn om deze ontwikkeling mogelijk te maken en tevens het volk op te wekken zijn maatschappelijke roeping getrouw en ijverig te volbrengen.

De overheden die aldus voor hun deel bijdragen

tot uitvoering van de opdracht die de mensheid bezit tot ontwikkeling der schepping, moeten dit doen met het publieke oogmerk hierdoor de rechtvaardige en barmhartige God alle eer te bewijzen.

Zonde en tucht.

Art. 4. Teneinde het volk te beschermen dienen de overheden orde en wet te handhaven, waarbij voorkomen dient te worden dat zij met te grote gestrengheid of met willekeur zullen heersen.

Daarom is het noodzakelijk dat zij als dienaressen Gods normen stellen en recht verordenen naar de Wet van de Heilige Schrift en met de wijsheid, die deze leert.

Geestelijke vrijheid.

Art. 5. De overheden moeten de grondwettelijk waarborgde vrijheid van godsdienstig belijden en de daarmee samenhangende geestelijke vrijheden handhaven, terwijl zij erop moeten toezien dat geen kerk of geestelijke secte een dwingende macht in de openbare samenleving vormt.

Verankering van onze Grondwet in Gods universele Wet.

Art. 6. De overheid, die uitvoering geeft aan de taak, die onder 3, 4 en 5 is vermeld, richt zich daarmee voor haar deel naar de wet Gods, die een universeel doel aangeeft, dat voor alle burgers gelijkelijk geldt. Ook sluit zij op die wijze aan bij onze beste

ationale tradities, hetgeen voor de instandhouding van onze staat niet kan worden gemist. Daarom moet in de grondwet worden vastgelegd, dat de overheid door haar beleid en wetgeving uitvoering geeft aan de universele wet Gods, waarvan iedere onderdaan vrij kan kennismaken, die uiteengelegd is in de Tien Geboden, en waarvan de samenvatting is gegeven door Christus in het gebod der liefde tot God en de naaste (Matth. XXII, 37-39).

De constitutionele monarchie.

Art. 7. Er dient voor de instandhouding van de Nederlandse Staat meer erkenning te worden gevonden van de macht van de Koning — die bij de gratie Gods regeert en als erfelijk drager van de soevereiniteit behoort tot het huis van Oranje-Nassau — om, eventueel bijgestaan door een Raad, waarvan de leden door de Koning worden aangevoerd, het regeerbeleid in grote lijnen te toetsen aan de grondwet, en wetten en in het algemeen alle overheidshandelingen, die met de grondwet in strijd blijken te zijn, buiten werking te stellen.

Rechtsbedeling.

Art. 8. De burgerlijke en strafrechtspraak in de staat moeten zijn gegrond op wetten, waarin de gerechtigheid van de Wet Gods tot gelding wordt gebracht. De regering behoort te tonen dat gerechtelijke straf als vergelding wordt opgelegd vanwege de opdracht, die de overheid door God Almachtig is

gegeven en die wegens de ongebondenheid der mensen onmisbaar is voor de goede voortgang van de samenleving.

De burgerlijke en strafrechtspraak moeten blijvend in handen zijn van rechters, die in hun rechtspraak onafhankelijk zijn van andere staatsorganen. In het algemeen geldt dat aan de burgers de grootste rechtsbescherming tegen de overheid moet zijn verzekerd.

ONZE NATIONALE ZELFSTANDIGHEID.

De eer van het soldatenambt — Geestelijke verzorging bij de krijgsmacht.

Art. 9. De regering, die de nationale zelfstandigheid moet handhaven, dient door goede voorlichting de eer van het soldatenambt bij land-, zee- en luchtmacht te herstellen te handhaven. Zij moet daartoe wijzen op de taak, die de militaire eenheden ook in vreedstijd bezitten en die bestaat in het tonen, door afdoende strijdbaarheid, van de hoogheid van het ambt van de regering in wier dienst zij staan. Daarnaast dient de regering ervoor te waken, dat

- a) het oorlogsdoel van onze militaire organisatie, ook bij het aangaan van militaire bondgenootschappen, de nationale bescherming zal zijn, terwijl
- b) de soldaten weten dat zij, door in oorlogstijd dat doel te bevorderen, aan de handelende vijand de macht doen blijken van het Woord Gods over hun overheid.

Terwille van de vrijheid van godsdienstig belijden mag de overheid predikanten van de krijgsmacht, aalmoezeniers en daarmee gelijkgestelden niet beschouwen als moreelsofficieren in haar dienst. Daarom dient de overheid hun bezoldiging te staken, onder handhaving evenwel der andere aan hen verleende faciliteiten. Deze faciliteiten mogen slechts verleend worden onder beding van daadwerkelijke eerbiediging van ambt en zwaarmacht der overheid.

De Nederlandse onafhankelijkheidspolitiek — De Organisatie der Verenigde Naties — De onderontwikkelde gebieden — De z.g. rassenpolitiek.

Art. 10. De regering dient een onafhankelijkheidspolitiek (geen neutraliteitspolitiek) te voeren, die noch het sluiten van bondgenootschappen voor een bepaald doel, noch de erkenning van een internationaal gerechtshof uitsluit. Dit houdt in dat de regering waakt over de rechten van de soevereiniteit van de Kroon, en weerstand biedt aan pogingen tot onderschikking van onze staat aan een vreemde of internationale superregering of aan internationale militaire machtsmiddelen, die bronnen zijn van overmoed en materialisme die ons volk bederven. Bij het sluiten van verdragen moet de overheid streven naar rechtsgelijkheid tussen de verdragsluitende partijen en de politieke zeggenschap over de eigen militaire strijdmachten niet verloren laten gaan.

De regering die de normen van de universele Wet Gods voor ogen moet houden, dient als gevolg hier-

van de principiële en praktische ontwikkeling van de Organisatie der Verenigde Naties nauwlettend gade te slaan. Zij moet proberen deze te beïnvloeden en bij voortduur overwegen of zij het lidmaatschap van deze Organisatie al of niet moet voortzetten.

Nederlandse hulp aan onderontwikkelde landen behoort samen te gaan met voorlichting over de betekenis van de universele Wet Gods voor de regering in die landen. Bij haar beoordeling van de samenleving in één staatsverband van volken, waarvan de culturele tradities sterk verschillen, dient de overheid rekening te houden met het gevaar van zedelijke ontworteling dat ontstaat bij te snelle culturele vermenging tussen grote aantallen dragers van uiteenlopende tradities.

ONZE TOEKOMST.

Bevolkingspolitiek.

Art. 11. De overheid behoort ongezonde concentraties van de bevolking in een deel van het land tegen te gaan door bevordering van een gelijkmatige bevolkingsspreiding. Het is bovendien een hoog nationaal belang dat de overheid plaatsen kan aanwijzen waar gezagsgetrouwe Nederlanders pioniersarbeid kunnen verrichten en zo bijdragen tot de voortdurende verjonging van de natie. De overheid, die behoort te wijzen op de uitzichten die het volk dat onder haar gezag leeft, bezit bij zijn ontwikkelingstaak, mag geen aanbevelingen doen die

een demoraliserende invloed op het volk hebben.

Daarom mag zij aan propaganda voor geboorteregeling in geen enkel opzicht steun verlenen, terwijl zij aan hen, die willen emigreren naar gebieden, die onder een ander soeverein gezag staan alleen betrouwbare voorlichting en strikt neutrale hulp mag verlenen. Zij behoort het particuliere karakter te erkennen van het besluit tot emigratie naar zulke gebieden en moet zich daarom van publieke aanbevelingen hiervoor zorgvuldig onthouden.

FINANCIËLE, ECONOMISCHE EN SOCIALE ZAKEN.

Financiële politiek.

Art. 12. De overheid heeft het recht door het heffen van billijke belastingen de kosten te bestrijden, die zij maakt bij de uitvoering van haar roeping en taak. Vanwege de druk van rente en aflossing op toekomstige begrotingsjaren dient zij bij het aangaan van leningen voorzichtig te handelen.

Zij moet ervoor waken, dat de geldeenheid een vaste maat is, door deze zoveel mogelijk in een vaste verhouding te doen staan tot het peil der nationale bestedingen. Ook als buitenlandse regeringen de waarde van hun betaal- en rekeneenheid aantasten, mag dit geen oorzaak tot navoiging zijn voor de Nederlandse regering. Dan dient zij te streven naar een flexibele wisselkoers. Door het verlenen van

zoveel mogelijk zelfstandigheid aan de Nederlandse Bank, door zoveel mogelijk zorg te dragen voor een sluitende begroting en door tegengaan van overmatige schommelingen in het kredietvolume dienen regering en monetaire autoriteiten alles te vermijden dat leidt tot hetzij waardevermindering, hetzij waardevermeerdering van het geld.

Ontwikkelingspolitiek.

Art. 13. Omdat de stoffelijke goederen m i d d e l e n zijn die de mens nodig heeft om tot eer van God o.a. zijn arbeid te verrichten, dient de overheid geen materialistische economische politiek te voeren, waarbij het lijkt alsof de stoffelijke goederen slechts worden geproduceerd en verhandeld voor de verhoging van het consumptieniveau.

In plaats daarvan moet de overheid als hoofd van de openbare samenleving ontwikkelingswerken met sterk openbaar karakter in de publieke belangstelling trekken en uitvoeren of doen uitvoeren. Vanwege de nationale inspanning die voor de uitvoering van zulke werken nodig is, moet de overheid het vrijkomen van de middelen hiervoor bevorderen door geargumenteerde aansporing van het volk tot een rechtvaardige en zoveel mogelijk vrijwillige matiging van zijn verbruiksgewoonte.

Bij belangrijke stadia van het werk dient de overheid God in passende, bijbelse bewoordingen publiek te erkennen.

Vrijheid van ambt en beroep.

Art. 14. De overheid mag zich als hoofd van de openbare samenleving slechts bezighouden met zaken die naar hun aard openbare betekenis hebben. Om de nationale ontwikkeling zo goed mogelijk te bevorderen, moet zij de vrijheid van ambt en beroep op economisch gebied ontzien en beschermen. Daarom moet zij o.m.:

- a. De staatseigendom waar mogelijk beperken;
- b. De reglementering van het particuliere bedrijfsleven beperken, zodat midden- en kleinbedrijven kunnen bestaan waar zij in een maatschappelijke behoefte voorzien;
- c. De publiekrechtelijke bevoegdheden der bedrijfsorganen opheffen. Daarbij moet echter praktisch mogelijk zijn, dat de overheid in de gevallen waarbij een publiekrechtelijke regeling noodzakelijk is, bepaalde regelingen bindend verklaart.
- d. Dwingende macht en politieke invloeden van maatschappelijke personen en organisaties tegengaan, zodat de maatschappelijke vrijheid behouden blijft;
- e. Subsidies alleen verlenen als het instellingen betreft, waarvan de werkzaamheid op de roeping der samenleving is gericht en in ieder geval ten dele een openbaar karakter bezit.

Sociale zaken.

Art. 15. De overheid behoort in haar eigen diensten

en bedrijven na te streven, dat elke werknemer de betekenis van zijn persoonlijke arbeidsprestatie voor de ontwikkeling en beveiliging van het land, Gode tot lof, zo goed mogelijk weet, teneinde zo de sociale gebondenheid tussen leiding en personeel te versterken en hierin een voorbeeld te zijn vóór de natie. De overheid, die een beleid van nationale inspanning en rechtvaardigheid voert, heeft daarmee het recht zo nodig bij loon- en prijsvorming in te grijpen, n.l. in die gevallen waar maatschappelijke personen of organisaties door hun invloed op lonen en prijzen de goede voortgang van het openbare leven dreigen te verstoren.

De overheid moet goede arbeidswetten handhaven en daarbij waarborgen, dat de onderbreking van de regelmatige arbeid op de zondag een publiek feit is.

Zij moet aan diegenen, die zonder geldelijke hulp zijn en die ook van particulieren en kerken geen hulp ontvangen, barmhartigheid bewijzen. Zij behoort hen van het nodige te voorzien en in trouw aan Gods Wet zo mogelijk in te schakelen om aan het ontwikkelingsproces in de samenleving deel te nemen.

Echter moet zij het bezit van particuliere voorzieningen en de hulp van particulieren voortdurend aanmoedigen en in bepaalde gevallen verplichten.

Ook moet alles wat particulieren en kerken doen (verzekeringen, pensioenen, bijstand) tot een verheffing boven het minimum en tot een uitsluiting van de staatshulp leiden.

ONDERWIJS.

Garanties voor de vrije scholen — idem voor de nationale scholen.

Art. 16. De vrijheid van onderwijs, die in de grondwet is vastgelegd en die de mogelijkheid schept dat de ouders zelf de verantwoordelijkheid dragen voor onderwijs en opvoeding van de kinderen, moet door de overheid worden gehandhaafd. Omdat het ontvangen van deugdelijk onderwijs van grote openbare betekenis is, dient de overheid tot de kosten van het onderwijs voor alle leeftijdsgroepen in voldoende mate bij te dragen, zowel van het particuliere onderwijs als van het openbare. Omdat openbare scholen in karakter verschillen van particuliere, moet de overheid echter zoveel mogelijk nalaten subsidievoorwaarden voor particuliere scholen te koppelen aan wettelijke regelingen voor openbare scholen.

Het is voorts noodzakelijk dat de overheid voldoende openbare scholen in stand houdt voor leerlingen van alle leeftijdsgroepen, die geen passende particuliere scholen kunnen vinden, terwijl zij tevens waar nodig moet voorzien in de hogere en wetenschappelijke scholen die nodig zijn voor de opleiding van haar ambtenaren en voor de beoefening van de wetenschappen. De overheid moet vasthouden aan de grondwettelijke bepaling dat alle onderwijs dat van haar uitgaat niet in strijd mag zijn met de geboden vrijheid van godsdienstig belijden.

Daarom moet zij de theologische faculteiten aan

openbare of particuliere universiteiten, die in de praktijk een kerkelijke functie bezitten, niet bekostigen, doch overgangsmaatregelen treffen, die het mogelijk maken deze om te zetten in ongesubsidieerde particuliere faculteiten. De overheid mag niet toestaan dat op openbare instellingen van onderwijs speculatieve filosofieën of de leer van een autonome moraal als goed aan de leerlingen worden voorgehouden. Het onderwijs, dat van de overheid uitgaat, moet worden gegeven in overeenstemming met de hoge roeping van de regerende Oranjevorst en in eerbiediging van de Bijbel.

GEMEENTE EN PROVINCIE.

Lagere overheden en Rijksoverheid.

Art. 17. De roeping der lagere overheden is niet in strijd met die van de Rijksoverheid. Deze houdt in, dat de besturen van gemeenten en provincies deelnemen aan het regionale ontwikkelingswerk en zowel bij hun beleid op dit gebied, als bij dat op financieel, sociaal en ander gebied, handelen naar de universele normen, die voor de Rijksoverheid gelden. Daarnaast verlenen deze besturen hun medewerking aan de uitvoering van wetten en algemene maatregelen van bestuur van de Rijksoverheid.

De zelfstandigheid van gemeenten en provincies dient te worden bevorderd met het doel de lagere lichamen een maximale bijdrage te doen leveren tot ontwikkeling van de natie.

Met het oog daarop dient men ernaar te streven de financiële afhankelijkheid van de Rijksoverheid zoveel mogelijk te beperken en al wat niet noodzakelijk door de Rijksoverheid geregeld moet worden ter regeling over te laten of op te dragen aan de provinciale en gemeentebesturen. Stuiting van de uitvoering van gemeentelijke of provinciale besluiten mag — anders dan wegens strijd met de wet — alleen geschieden indien deze uitvoering in strijd zou zijn met het grondwettelijk doel der Rijksoverheid.